

ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Мамчур Лідія Олександрівна - здобувач Вищого навчального закладу
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (м. Київ,
Україна)**

В статье автор исследовал понятие правовых принципов и особенности содержания принципов международного сотрудничества, субъектами которого выступают правоохранительные органы. Автор проанализировал сущность следующих принципов международного сотрудничества: суверенности, равенства и территориальной целостности государств; невмешательства во внутренние дела других государств; взаимности; обоюдности признания преступления; наличие специальных международных полномочий; обоснованности; самоинициативы; дифференциации и компетенции; срочности; равенства иностранного законодательства и национального.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, международное взаимодействие, принципы международного взаимодействия, компетентный орган, национальное законодательство.

În articol, autorul a investigat conceptul de principii juridice și particularitățile conținutului principiilor de cooperare internațională, ale căror subiecte sunt organele de drept. Autorul a analizat esența următoarelor principii de cooperare internațională: suveranitatea, egalitatea și integritatea teritorială a statelor; neintervenția în afacerile interne ale altor state; reciprocitate; recunoașterea reciprocă a infracțiunii; prezența unor puteri internaționale speciale; justificării; auto-inițiativei; diferențierea și competența; urgență; egalitatea de drept străin și național.

Cuvinte cheie: activitatea de urmărire penală, cooperare internațională, principiile cooperării internaționale, organele competente, legislația națională

In the article the author researches the concept of legal principles of international cooperation among law enforcement bodies. The author analyzes the essence of the following principles of international cooperation: the sovereignty of the equality and territorial integrity of the states; non-interference into the internal affairs of states; reciprocity; mutual recognition of a crime; availability of special international powers; reasonableness; self-initiatives; differentiation and competence; timeliness; equality of foreign and national law.

Key words: law enforcement activity, international cooperation, principles of international interaction, competent authority, national legislation.

Актуальність дослідження. Сучасне складне геополітичне становище України, що поєднане із глобалізаційними чинниками, розвитком інформаційних технологій всебічно позначається на всіх сферах життєдіяльності держави. З одного боку, відмічається позитив-

на динаміка стимулювання ринку, нарощення обсягів товарно-грошових потоків, залучення іноземних інвестицій. З іншого – розробляються нові методи та способи скоєння правопорушень. Для їх вчинення використовуються високі технології для приховування слідів про-

типравної діяльності. Такі чинники вимагають залучення цілеспрямованої та ефективної правоохоронної діяльності. А з урахуванням транснаціональності злочинного посягання, тільки скоординовані спільні зусилля забезпечать успіх у протидії злочинності та формування безпеки національних інтересів.

Міжнародне співробітництво правоохоронних органів завжди було актуальним предметом наукових досліджень. Втім, на сьогоднішній день, з урахуванням факту надання Україні безвізового режиму, правова регламентація вітчизняних процедур співпраці з іноземними правоохоронними юрисдикціями та міжнародними організаціями потребує максимального наближення до стандартів Європейського Союзу. Одним із засадничих аспектів у даному напрямку є чітке розуміння та правильна інтерпретація міжнародних принципів взаємодії правоохоронних органів.

Методологія дослідження. Незважаючи на те, що свої праці у вивченні організаційно-правових засад міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності присвячували вчені (О. І. Виноградова, Р. В. Бараннік, О.В. Бойченко, Т. С. Гавриш, М. І. Карпенко, А. В. Солонар), однак розвиток правової науки, наявність проблем у розумінні засад міжнародного права, що призводить до великої кількості відмов у наданні міжнародної допомоги чи допомоги окремих країн – вимагає більш системного погляду до висвітлення даної проблеми.

Викладення основного матеріалу. Загальноприйнятим є тезис про те, що принципи є базовими началами організації певного виду взаємодії, які в регульованому середовищі створюють певні правила, на основі яких відбувається обмін інформацією. Загалом у правовій думці утвердилося, що принципи права є основоположними ідеями, які закріпилися в різних формальних джерелах та отримали загальне застосування у стійкій юридичній практиці [8]. На думку А.М. Колодія, правові принципи – це такі відправні ідеї буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини даного типу держави і права, є порядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсаль-

ністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу [3, с. 41]. С.О. Сунегін узагальнює значення основоположних принципів права як систему найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, вихідних ідей, засад, положень найвищого авторитету, закріплених у праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні певній системі права, і визначають її характер і напрями подальшого розвитку [11, с. 275]. На погляд О.В. Старчук, принципи права – це такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємоузгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загальнозначущістю й регулятивністю [10, с. 43]. Отже, принцип у взаємодії є основоположним аспектом побудови відносин, які мають універсальний, достатній та вичерпний характер для Всіх суб'єктів взаємодії. При цьому, правові принципи взаємодії організовують відносини виключно на засадах рівності та партнерства.

Що стосується міжнародної взаємодії у сфері правоохоронної діяльності, то її принципи не мають і не можуть мати імперативного характеру для суб'єктів права, оскільки таким чином відбувається порушення основ міжнародного права – незалежності, суверенітету та неможливості втручання у внутрішні справи держав.

Взаємодія у сфері правоохоронної діяльності – основний компонент ефективної протидії всім транснаціональним правопорушенням та ключ до успіху в збиранні доказів, розшуку злочинців, пошуку активів за кордоном та вирішенні інших завдань правоохоронної діяльності, які потребують залучення чи допомоги іноземних юрисдикцій.

У Конвенції ООН проти корупції (далі – Конвенція) встановлюються основоположні загальні засади міжнародного співробітництва: *суверенності, рівності й територіальної цілісності держав, принцип невтручання у внутрішні справи інших держав* (ст. 4) [4]. *Принцип законності* тлумачиться в Конвенції таким чином, щоб задовольняти взаємну

правову допомогу «в максимально можливому обсязі», але на підставі відповідних законів, міжнародних договорів, договорів та домовленостей запитуваної Держави-учасниці таких актів [4].

Як виняток, існує практика, згідно з якою надання допомоги за запитом іноземного правоохоронного органу не в усіх випадках потребує наявності підписаних спільних договорів, угод, конвенцій. Міжнародним правом не заборонено звернення за допомогою до правоохоронних органів іноземних держав. За відсутності попереднього двостороннього правового підґрунтя, вступає в дію принцип *взаємності*. За цим принципом, іноземна правоохоронна юрисдикція, відповідаючи на запит, вправі розраховувати, що у разі необхідності запитувана сторона забезпечить надання і їй співмірної, обґрунтованої допомоги.

Інший важливий принцип правоохоронного співробітництва – *обопільність визнання злочину*. Так, у п. б ч. 9 ст. 46 Конвенції зазначено, що держави-учасниці можуть відмовити у наданні допомоги відповідно до цієї статті на підставі відсутності обопільного визнання відповідного діяння злочином [4]. Тобто звернення за правовою допомогою до правоохоронного органу іноземної юрисдикції в рамках розслідування певного злочину потребує перевірки щодо того, чи дійсно той злочин, який розслідується в запитуючій стороні, є злочином відповідно до законодавства в стороні, яка має надати допомогу.

З точки зору публічного права, міжнародна взаємодія може відбуватися між правоохоронними органами як спеціально-уповноваженими суб'єктами міжнародного співробітництва. Так, для цілей міжнародного співробітництва *правоуповноваженим* може бути не кожен орган, а лише той, міжнародна функція для якого визначена національним законом. М.М. Бубрика з цього приводу зазначає, що міжнародна взаємодія між правоохоронними органами – це вид взаємодії між *юрисдикційними* органами, уповноваженими державою виконувати в установленому законом порядку функції або завдання з охорони права, охорони правопорядку, розслідування або запобігання порушенням права, відновлення порушеного пра-

ва, захисту національної (державної) безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності [2]. Отже, *наявність спеціальних міжнародних повноважень* є обов'язковою умовою-принципом вступу у міжнародну співпрацю для правоохоронних органів.

В Україні не всі правоохоронні органи уповноважені на вступ у міжнародні відносини. Так, для цілей розслідування кримінальних правопорушень Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), встановлено, що участь у міжнародній правовій допомозі беруть уповноважений центральний орган (орган, уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги) та компетентний орган (орган, що здійснює кримінальне провадження, який звертається із запитом або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги [6]. Ст. 35 КПК України до центральних органів відносить: Генеральну прокуратуру України, Міністерство юстиції України та Національне антикорупційне бюро України (в межах розслідування злочинів, які віднесені до їх повноважень) [6]. Ст. 4 Закону України «Про Національну поліцію» уповноважено співробітників поліції направляти до міжнародних організацій, іноземних держав звернення з метою забезпечення координації з питань, що належать до повноважень поліції. Також встановлено, що поліцейські можуть залучатися до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки [9].

Принцип обґрунтованості – визначає, що запит у рамках міжнародного співробітництва на адресу іноземних правоохоронних органів повинен бути обґрунтованим, обдуманим і необхідним. Тобто звернення за міжнародною допомогою має бути крайнім заходом у внутрішньому національному розслідуванні, коли всі можливі інструменти власної юрисдикції використані і обсяг зібраної в її межах інформації та свідчень вказує на необхідність перевірки даних закордоном. Як свідчить практика, єдиним виключенням із цього правила мо-

жуть бути оперативні перевірки під час розслідування можливих фактів відмивання грошей на підставі повідомлень банків про підозрілий рух коштів на рахунках. На противагу цьому, ініціатори запитів в Україні здебільшого практикують метод зустрічних перевірок, без одержання пояснень від об'єкта перевірки у своїй країні. Такі перевірки сприймаються як дії на вманьня та є підставою для відмови у виконанні запиту [7, с. 25].

У Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією, ратифікованій Законом № 252-V від 18.10.2006, встановлюється можливим застосування принципу *самоініціативи*. У ст. 28 Кримінальної конвенції закріплено, що без шкоди для свого розслідування чи провадження у справі Сторона може без попереднього запиту надіслати іншій Стороні інформацію про виявлені факти, якщо вона вважає, що повідомлення такої інформації може допомогти отримуючій Стороні у порушенні чи проведенні розслідування або провадження стосовно кримінальних злочинів, визначених цією Конвенцією, або може сприяти поданню такою Стороною запиту [5].

Дотримання *принципу диференціації та компетенційності* забезпечить швидкість та успіх у процедурах міжнародної співпраці правоохоронних органів. Суть даного принципу полягає у тому, що отримання відповідної інформації потребує використання *належного* каналу звернення до відповідного іноземного правоохоронного органу. Наприклад, іноземні правоохоронні фінансові служби не можуть звернутися із проханням щодо проведення певних дій у рамках перевірки факту порушення податкового або валютного законодавства на адресу Укрбюро Інтерполу. Подібні питання безпосередньо вирішуються у системі інформаційного обміну між спорідненими службами. Проте, у разі, якщо за певних обставин (відсутність угоди з певною країною) прямий контакт неможливий, за умови кримінальної кваліфікації діяння, такий запит доцільно надіслати до Укрбюро Інтерполу в Україні або по інших каналах [7, с. 25].

Принцип *строковості*. Звертаючись за міжнародною допомогою, правоохоронний орган, з урахуванням наявних у його строків

попереднього розслідування, повинен вказати у запиті строк виконання звернення. При цьому, слід відмітити важливість дотримання наступних правил визнання строків:

- строк повинен бути реальним, тобто ресурси та дії, залучені на виконання запиту, мають об'єктивно відображати складність запитуваної допомоги;
- у будь-якому випадку не слід зловживати строками типу «терміново»;
- строк повинен бути обґрунтованим з урахуванням положень законодавства сторони, яка звертається, та законів сторони, яка має дати відповідь на запит.

Слід також звернути увагу на позицію Р.В. Баранніка, який відмічає принцип *рівності іноземного законодавства та національного*. Так вчений зауважує, що реалізація правоохоронними органами умов договору про міжнародне співробітництво відбувається шляхом застосування національного законодавства, проте договори про надання міждержавної правової допомоги не допускають переваги щодо будь-яких національних законодавств [1, с. 15]. За загальним правилом при виконанні запитів про міжнародну правову допомогу потрібно врахувати законодавство запитуваної держави, що, у свою чергу, забезпечить успіх у наданні відповіді чи допомозі запитуючій стороні.

У міжнародному праві для цілей правоохоронної діяльності прийнято розрізняти наступні види допомоги (співробітництва). Офіційна допомога включає: судові доручення, двосторонні договори, багатосторонні договори, судові запити. Неофіційна допомога може бути здійснена підрозділами фінансової розвідки (Егмонтська група), контактами на рівні посольств, Інтерполом, контактами на рівні поліції, пошуком аналітичними службами в мережі Інтернет, комерційними базами даних, урядовими базами даних тощо.

Отже, будуючи стратегію міжнародного співробітництва, правоохоронний орган України перед зверненням до іноземної правоохоронної юрисдикції повинен перевірити відповідність його дій на предмет дотримання принципів міжнародного співробітництва, на-

приклад, надати відповіді на наступні питання:

- чи існує договір, на основі якого запитується допомога?
- чи існує обопільне визнання діяння злочином?
- який центральний (уповноважений) орган може надати допомогу, кому слід адресувати запит?
- які строки необхідні для вирішення питання (терміново, нетерміново)?
- чи потрібне використання правоохоронним органом зазначеної інформації в судовому процесі?
- чи не вийшов строк давності для притягнення до відповідальності за вчинення правопорушення?

Література

1. Бараннік Р.В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження / Р.В. Бараннік // Вісник кримінального судочинства, №2. – 2017. – С.11-18
2. Бурбика М.М. Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення взаємодії правоохоронних органів. 2013. – [URL] : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/32471>
3. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. Альманах права, 2012. – [URL] : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/63807>
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос) : Конвенція; ООН від 31.10.2003 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_c16
5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : Конвенція; Рада Європи від 27.01.1999 № ETS173 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/994_101
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>
7. Методичні рекомендації щодо вдосконалення міжнародного співробітництва підрозділів ДФС України під час протидії злочинності та кримінальним правопорушенням у податковій та митній сферах, 2014. – м. Київ. – 30 с.
8. Поляничко А. О. Принципи права: сучасний загальнотеоретичний погляд. Університетські наукові записки, 2013, №3. – С. 55-60. - http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Unzap_2013_10.pdf
9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>
10. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. Часопис Київського університету права, 2012, №2. – С. 40-43.
11. Сунегін С.О. Основоположні принципи права: загальна характеристика та деякі аспекти реалізації. Альманах права, 2012.- [URL] : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/63908>